

**МАКТАБГАЧА YOSHDA PSIXOFIZIOLOGIK TARAQQIYOTNING
UMUMIY TAVSIFI. O‘YIN MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLANING
YETAKCHI FAOLIYATI SIFATIDA**

Axborot texnologiyalari va menejment universiteti

Ijtimoiy fanlar fakulteti

psixologiya fanlar bo‘yicha falsafa doktori (PhD).

Egamberdiyev Farhod Tuxtayevich

Axborot texnologiyalari va menejment universiteti

boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi talabasi

Bo‘ronova Xolbeka Suyarbek qizi

ANNOTATSIYA. Ushbu ilmiy maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda psixofizilogik taraqqiyotning umumiy xususiyatlari chuqur tahlil etiladi. Bolaning jismoniy, neyrofizilogik, kognitiv, emotsional va ijtimoiy rivojlanish bosqichlari yoritiladi. O‘yin maktabgacha yoshdagi bolaning yetakchi faoliyati sifatida ko‘rib chiqilib, uning psixik rivojlanishdagi o‘rni, motivatsion mexanizmlari va ijtimoiylashuvdagi ahamiyati ilmiy asosda ochib beriladi. Maqolada L.S. Vygotskiy, A.N. Leontyev, D.B. Elkonin va boshqa olimlarning nazariyalari asosida o‘yin faoliyatining bolaning yaqin rivojlanish zonasini faollashtirishdagi roli tahlil qilinadi. Tadqiqot maktabgacha ta’lim samaradorligini oshirish va bolalarni maktabga tayyorlash masalalariga hissa qo‘shadi.

KALIT SO‘ZLAR. Maktabgacha yosh, psixofizilogik taraqqiyot, o‘yin faoliyati, yetakchi faoliyat, yaqin rivojlanish zonasi, rol o‘yini, kognitiv rivojlanish, emotsional rivojlanish, ijtimoiylashuv, motivatsiya, neyrofizilogik yetilish, shaxs shakllanishi, bolalar psixologiyasi, faoliyat nazariyasi.

АННОТАЦИЯ. В данной научной статье подробно анализируются общие характеристики психофизиологического развития детей дошкольного

возраста. Рассматриваются этапы физического, нейрофизиологического, когнитивного, эмоционального и социального развития. Игра как ведущая деятельность дошкольника раскрывается с точки зрения её роли в психическом развитии, мотивационных механизмах и социализации. На основе теорий Л.С. Выготского, А.Н. Леонтьева, Д.Б. Эльконина освещается значение сюжетно-ролевой игры.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА. Дошкольный возраст, психофизиологическое развитие, игровая деятельность, ведущая деятельность, зона ближайшего развития, ролевая игра, когнитивное развитие, эмоциональное развитие, социализация, мотивация, нейрофизиологическое созревание.

ANNOTATION. This scientific article provides a comprehensive analysis of the general characteristics of psychophysiological development in preschool children. It covers physical, neurophysiological, cognitive, emotional, and social development stages. Play as the leading activity of preschoolers is examined for its role in mental development, motivational mechanisms, and socialization. Theories of L.S. Vygotsky, A.N. Leontyev, and D.B. Elkonin form the basis for analyzing the significance of role-play.

KEY WORDS. Preschool age, psychophysiological development, play activity, leading activity, zone of proximal development, role-play, cognitive development, emotional development, socialization, motivation, neurophysiological maturation.

Maktabgacha yosh (odatda 3–7 yosh) bolaning hayotida eng muhim va murakkab davrlardan biri hisoblanadi. Bu davrda bolaning psixofizilogik taraqqiyoti jadal sur'atlar bilan kechadi: miya tuzilmalari yetiladi, sensor-motor funksiyalar takomillashadi, nutq, tafakkur, emotsiyalar va ijtimoiy ko'nikmalar shakllanadi. Bu jarayonlar o'zaro chambarchas bog'liq bo'lib, bolaning keyingi shaxsiy rivojlanishiga asos bo'ladi.

Maktabgacha yoshdagi psixofizilogik taraqqiyotning umumiy tavsifi.

Maktabgacha davrda bolaning jismoniy rivojlanishi neyrofizilogik o'zgarishlar bilan birga kechadi. Miyaning frontal bo'laklari faollashadi, bu esa iroda, diqqat va rejalashtirish qobiliyatlarining rivojlanishiga yordam beradi. Jismoniy harakatlar (yugurish, sakrash, nozik motorika) miya yarim sharlarining integratsiyasini ta'minlaydi.

Kognitiv rivojlanishda J. Piagetning preoperatsional bosqichi (2–7 yosh) hukmronlik qiladi. Bolalar egosentrik tafakkurga ega bo'lib, ob'ektlarning doimiyligini anglay boshlaydi, ammo mantiqiy operatsiyalar hali yetarli emas. L.S. Vygotskiy esa bolaning rivojlanishini ijtimoiy muhit va o'yin faoliyati orqali tushuntiradi. Uning "yaqin rivojlanish zonasi" (ZPD) nazariyasiga ko'ra, bola kattalar yoki tengdoshlari yordamida mustaqil bajara olmaydigan vazifalarni bajarishga qodir bo'ladi.

Emotsional va ijtimoiy rivojlanishda bola o'z his-tuyg'ularini boshqarishni o'rganadi, empatiya paydo bo'ladi. Ijtimoiylashuv jarayoni oila, bog'cha va tengdoshlar orqali amalga oshadi. Bu davrda bolada "men" tushunchasi mustahkamlanadi va o'zini boshqalardan ajratish qobiliyati oshadi.

O'yin – maktabgacha yoshdagi bolaning yetakchi faoliyati sifatida.

A.N. Leontyev va D.B. Elkoninning faoliyat nazariyasiga ko'ra, har bir yosh davrida o'ziga xos yetakchi faoliyat mavjud bo'lib, u psixik rivojlanishning asosiy harakatlantiruvchi kuchi hisoblanadi. Maktabgacha yoshda bunday faoliyat — o'yin, xususan, syujet-rol o'yinidir.

O'yin bolaga quyidagi imkoniyatlarni beradi:

Haqiqiy dunyoni modellashtirish va unda faol ishtirok etish;

Ijtimoiy rollarni (ona, o'qituvchi, shifokor va h.k.) o'zlashtirish;

Motivatsiya va iroda sifatlarini rivojlantirish;

Nutq, tasavvur va ijodiy tafakkurni rag'batlantirish;

Emotsional tajribalarni xavfsiz muhitda qayta ishlash.

Vygotskiy ta'kidlaganidek, o'yinda bola o'zidan yuqori xatti-harakat darajasini namoyon etadi: "O'yinda bola o'z yoshidan kattaroq bo'ladi". O'yin bolaning yaqin rivojlanish zonasini faollashtirib, keyingi o'quv faoliyatiga (maktabga) asos yaratadi.

Elkonin o'yinni ijtimoiy munosabatlarning modellashtirilishi deb hisoblaydi. Rol o'yinida bola kattalar dunyosining qoidalarini o'zlashtiradi, bu esa uning ijtimoiy kompetensiyasini oshiradi. Zamonaviy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, sifatli o'yin faoliyati bolalarda diqqat, xotira, ijodkorlik va emotsional intellektni sezilarli darajada yaxshilaydi.

Psixofizilogik taraqqiyot va o'yin faoliyatining o'zaro bog'liqligi.

O'yin nafaqat psixik, balki fiziologik jihatdan ham foydalidir. Harakatli o'yinlar yurak-qon tomir tizimini mustahkamlaydi, nozik motorika esa miyaning nutq markazlari bilan bog'liq bo'lgan motor korteksini rivojlantiradi. Sensor o'yinlar esa sezgi organlarining integratsiyasini ta'minlaydi. Shu tariqa o'yin bolaning butunlay psixofizilogik taraqqiyotini yaxlit tarzda rag'batlantiradi.

TAKLIFLAR. Maktabgacha ta'lim sifatini oshirish maqsadida quyidagilar tavsiya etiladi:

Bog'chalarda o'yin faoliyatini yetakchi usul sifatida saqlash va rivojlantirish, strukturalashtirilgan va erkin o'yinlarni muvozanatlashtirish.

O'qituvchi-tarbiyachilarni bolalar o'yinini kuzatish va uni rivojlantirish bo'yicha maxsus tayyorlash.

O'yin materiallarini boyitish va bolalarning individual psixofizilogik xususiyatlariga moslashtirish.

Oila va bog'cha hamkorligini kuchaytirib, uy sharoitida ham sifatli o'yin muhitini yaratish.

Zamonaviy texnologiyalarni (raqamli o'yinlar) o'yin faoliyatiga uyg'unlashtirish, ammo ularni haddan oshirib yubormaslik.

XULOSA. Maktabgacha yosh bolaning psixofizilogik taraqqiyotining eng muhim bosqichidir. Bu davrda o‘yin yetakchi faoliyat sifatida bolaning kognitiv, emotsional, ijtimoiy va jismoniy rivojlanishini yaxlit tarzda ta‘minlaydi. L.S. Vygotskiy, A.N. Leontyev va D.B. Elkonin kabi olimlarning nazariyalariga asoslanib aytish mumkinki, sifatli o‘yin faoliyati bolaning keyingi hayotiy muvaffaqiyatining asosini yaratadi. Shuning uchun maktabgacha ta‘lim tizimida o‘yinni markaziy o‘ringa qo‘yish zamonaviy pedagogika va psixologiyaning muhim talabidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

- 1.Vygotskiy L.S. Pedagogik psixologiya. Moskva, 1991.
- 2.Leontyev A.N. Faoliyat. Ong. Shaxs. Moskva, 1983.
- 3.Elkonin D.B. Psixologiya igri. Moskva, 1978.
- 4.G‘oziyev E.G. Yosh davrlari psixologiyasi. Toshkent, 2018.
- 5.Piaget J. Bolaning nutqi va tafakkuri. Toshkent, 2005.
- 6.Davletshin M.G. Maktabgacha yosh psixologiyasi. Toshkent, 2017.
- 7.Karimova V.M. Umumiy psixologiya. Toshkent, 2019.